

ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

МЕЛЬНИЧУК Ірина Миколаївна

УДК 378.14:364.442.2

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Тернопіль – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор

РОМАНИШИНА Людмила Михайлівна,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

БОГДАНОВА Інна Михайлівна, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій;

доктор педагогічних наук, професор

ПОЛЩУК Віра Аркадіївна,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри соціальної роботи;

доктор психологічних наук, професор

ШВАЛЬБ Юрій Михайлович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри соціальної роботи.

Захист відбудеться 29 вересня 2011 року о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, зала засідань (каб. №30), вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 25 серпня 2011 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Динамічні трансформації в житті суспільства супроводжуються розвитком нових професій, до яких належить соціальна робота, що акумулює надбання багатовікової історії її формування як фахової діяльності соціальних працівників.

Потреба в компетентних фахівцях для професійної соціальної роботи зумовлює посилену увагу науковців і педагогів-практиків до проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників, яка має певні особливості. Це – *інституалізація* соціальної роботи як професійної діяльності з початку 90-х років ХХ століття; *різнопрофільність фахової освіти* соціальних працівників; *широка варіативність* змістового наповнення підготовки студентів у різних вищих навчальних закладах України за наявності Державного галузевого стандарту спеціальності «Соціальна робота»; *широкий спектр функціональних напрямів* діяльності фахівців цього профілю. Багатовекторне спрямування соціальної роботи потребує формування в студентів професійної компетентності ще в період навчання у вищих навчальних закладах. Майбутній соціальний працівник повинен комплексно володіти професійними знаннями, вміннями і навичками застосовувати нестандартний, креативний підхід до вирішення фахових завдань у процесі міжособистісної взаємодії з різними категоріями клієнтів, що є показником готовності студентів до соціальної роботи.

Наукове осмислення зарубіжного досвіду підготовки фахівців соціальної роботи (Л. Віннікова, Н. Гайдук, О. Загайко, А. Кулікова, Г. Лещук, О. Ольхович, А. Панова, О. Пічкач, Н. Собчак, В. Тименко) доводить, що методика навчання соціальних працівників ґрунтується на досвіді, усталених традиціях і має певну специфіку для кожної країни. Особливості навчання студентів цього профілю висвітлювалися в публікаціях зарубіжних авторів (Л. Гусякова, М. Доуел, В. Курбатов, Ф. Парслоу, Ш. Рамон, С. Тетерський, Є. Холостова, С. Шардлоу та ін.) і в працях вітчизняних науковців – В. Андрущенко, С. Архипової, В. Бега, А. Горілого, І. Звереві, А. Капської, І. Козубовської, В. Кременя, М. Лукашевича, В. Поліщук, В. Полтавця, Т. Семигіної, Ю. Швалба та ін. Всебічне дослідження професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти здійснено в першій в Україні докторській дисертації О. Карпенко. Спільною ідеєю більшості наукових пошуків є думка, що забезпечення суспільства кваліфікованими фахівцями соціальної роботи зумовлює потребу ґрунтовного дослідження процесів професіогенезу майбутніх соціальних працівників.

Концепція соціальної роботи і професія соціального працівника є новаторськими для України, тому підготовка фахівців цього профілю у вищих навчальних закладах потребує інноваційного підходу до організації навчання студентів на основі модернізації технологічно-процесуального і змістового наповнення та структурного моделювання оптимальної системи

професійної підготовки майбутніх соціальних працівників шляхом упровадження інноваційних освітніх систем і педагогічних технологій. Теоретичні основи інноватизації освітнього середовища у вищих навчальних закладах досліджуються науковцями, котрі вже зробили суттєвий внесок у вирішення цих проблем (І. Богданова, А. Вербицький, П. Вишневський, І. Дичківська, М. Кларін, М. Лузіна, А. Нісімчук та ін.).

Професійна діяльність соціальних працівників передбачає постійні міжособистісні контакти з людьми, які потребують допомоги, тому актуалізується застосування в процесі підготовки фахівців соціальної роботи педагогічних інновацій, які ґрунтуються на активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу. Такими є *інтерактивні технології* (технології співпраці), які знаходять широке застосування у вищих навчальних закладах і досліджувалися зарубіжними (С. Кашлев, В. Трайнсв та ін.) і вітчизняними науковцями (Л. Ампілогова, Л. Артемова, О. Комар, І. Куліш, О. Пометун, Л. Пироженко, М. Скрипник та ін.).

Інтерактивні підходи у навчанні вважаються найбільш ефективними, бо ставлять того, хто шукає знань, в активну позицію їх самостійного освоєння (І. Підласий). Тому модернізація підготовки фахівців соціальної роботи на основі використання засобів інтерактивних технологій має сприяти: реалізації особистісно-позиційного підходу, самоорганізації, самовдосконаленню, саморозвитку, самоосвіті, самовихованню студента; стимулюванню розумової і соціальної активності майбутніх соціальних працівників, що спрямовується на побудову адекватного образу успішного професійного майбутнього з виявленням та актуалізацією власних професійних ресурсів, їх коригуванням спочатку в умовах інтерактивного навчання, а в майбутньому – в умовах виконання професійних функцій.

Однак у наукових публікаціях дослідників професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розкриваються тільки окремі аспекти застосування *засобів інтерактивних технологій* у вищих навчальних закладах (С. Архипова, Ю. Ємельянов, Л. Ізотова, Ю. Швалб та ін.) і в соціальній роботі (Т. Сила, Н. Кабаченко, Н. Карпенко та ін.). Результати аналізу підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» свідчать про те, що майбутні соціальні працівники часто не здатні самостійно знаходити оптимальні способи вирішення професійних завдань, виконання фахових функцій, побудови ефективних взаємин на рівні «соціальний працівник – клієнт»; не вміють реалізовувати механізми власного професіогенезу на основі самопізнання та самоосвіти.

Серед недоліків традиційної підготовки майбутніх соціальних працівників у контексті досліджуваної проблеми визначаються такі: спрямованість і результативність професійної підготовки студентів недостатньо відповідає потребам дієво-практичної готовності майбутніх соціальних працівників до реальної соціальної роботи з клієнтами; у процесі вивчення фахових дисциплін із соціальної роботи знання теорії недостатньо інтегруються з професійними вміннями

студентів реально виконувати функції соціального працівника; навчально-пізнавальна діяльність студентів здійснюється в основному на емпіричному рівні у форматі екстраактивної моделі навчання; застосування педагогічних інновацій, зокрема, засобів інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників має фрагментарний характер.

Вивчення теоретичних напрацювань дослідників соціальної роботи і методики підготовки майбутніх соціальних працівників до фахової діяльності та узагальнення практичного досвіду навчання студентів цього профілю дало змогу виявити ряд *суперечностей* між:

– визначеними завданнями *реформування освіти* в Україні в напрямі реалізації інноваційно-технологічних підходів до професійного навчання студентів і *переважанням традиційних методик*, що забезпечується *сучасною системою підготовки* майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах;

– об'єктивно зростаючою *потребою у професійно компетентних соціальних працівниках* з творчим підходом до вирішення фахових завдань на основі прийняття оперативних рішень, вибору найбільш оптимальних альтернатив у роботі з різними категоріями клієнтів і *недостатнім рівнем практичних умінь* студентів цього профілю виконувати професійні функції у нестандартних ситуаціях соціальної роботи;

– *необхідністю актуалізації студентами перспектив* власного професіогенезу й акмеологічного зростання на основі професійної самоідентифікації та *несформованими вміннями* майбутніх соціальних працівників визначати нові професійні цілі, а для їх реалізації – проектувати, конструювати й апробувати оптимальні способи професійної діяльності, що уможлиблюється в умовах інтерактивного навчання.

Отже, теоретико-методологічне та методичне вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з використанням засобів інтерактивних технологій, які передбачають активне включення студентів у процеси власного професіогенезу, залишається відкритим. Об'єктивною необхідністю стала потреба у створенні системи підготовки майбутніх соціальних працівників, у якій би поєднувалися традиційні підходи до процесу навчання та педагогічні інновації для реалізації активної навчально-пізнавальної діяльності студентів і міжособистісної взаємодії, що є основою як інтерактивних технологій, так і професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи.

Актуальність висунутих проблем, їх недостатня теоретична і методична розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогічної

майстерності та освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з теми «Теоретико-методичні засади освітніх технологій та їх упровадження у навчальні заклади різного рівня акредитації» (Державний реєстраційний номер 01070002394). Тема дисертації є складовою дослідницької проблеми кафедри соціальної роботи Тернопільського національного економічного університету «Підготовка студентів ВНЗ засобами інтерактивних технологій» (Державний реєстраційний номер 0107U012232). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 30.10.2007 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні за № 202.д (п) (протокол № 2 від 26.02.2008 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному і методичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні взаємопов'язані **завдання** дослідження:

1. Визначити філософські принципи та науково-методологічні підходи в дослідженні феномену соціальної роботи, які розкривають її сутність як професійної діяльності, та здійснити ретроспективний аналіз процесу професіоналізації соціальної роботи і фахової підготовки соціальних працівників з позиції професійного методологування.

2. На основі теоретико-методологічного аналізу сутності інтерактивного навчання як інноваційного процесу підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах визначити комплекс засобів інтерактивних педагогічних технологій.

3. Розробити концепцію професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій як теоретичну основу підвищення ефективності навчання фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічну систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій з її ієрархічними зв'язками, методологічним, методичним і програмним забезпеченням, педагогічними передумовами й умовами реалізації, спрямовану на оптимізацію професіогенезу студентів у вищому навчальному закладі та відповідність професійній моделі фахівця соціальної роботи.

5. Розробити *структурно-функціональну модель* педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах засобами інтерактивних технологій.

6. Здійснити *експериментальну перевірку* дієвості змодельованої педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у

вищих навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних працівників як компонент теорії і практики навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічна система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

Провідна ідея дисертаційного дослідження полягає в тому, що формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності передбачає впровадження педагогічної системи цілеспрямованого застосування засобів інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах у процесі підготовки фахівців соціальної роботи, що оптимізується шляхом реалізації специфічного принципу професійного занурення під час активної участі студентів у симуляційно-ігрових віртуально-професійних ситуаціях навчальних тренінгів, які є основними комплексними засобами інтерактивних технологій.

Основними положеннями **концепції дослідження**, які розкривають її сутність і сприяють реалізації провідної ідеї, є такі:

1. Педагогічна концепція професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах базується на трьох концептах (методологічному, теоретично-змістовому і технологічному), передбачає оптимізацію професіогенезу студентів з урахуванням специфіки їхньої майбутньої діяльності та відображає теоретико-методичні засади підготовки фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

2. Основними парадигмами соціальної роботи є розгляд цього феномена як науки, комплексної навчальної дисципліни, інструменту реалізації соціальної політики та професійної діяльності, до якої необхідно готувати соціальних працівників у вищих навчальних закладах.

3. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах ґрунтується на інтеграції філософсько-методологічних засад, різних наукових теорій (педагогічних, психологічних, соціологічних), фундаментальних положень гуманітарного і соціального знання з урахуванням особливостей соціальної роботи як науки та професійної діяльності.

4. Навчання майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах розглядаємо як системний, багатофакторний, інваріантний, спеціально організований динамічний інноваційний процес, побудований на засадах професійного методологування з урахуванням специфіки соціальної роботи як професійної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства, вимог до виконання професійних функцій соціального працівника, експериментально перевіреної системи, адаптованої до реальних умов фахової підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах.

5. Передумовами створення системи підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих

навчальних закладах є: інституалізація соціальної роботи як професійної діяльності; підвищення суспільно-професійних вимог до фахівців соціальної роботи; спрямованість фахової діяльності соціальних працівників на активізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні «соціальний працівник – клієнт»; широке застосування у вищих навчальних закладах педагогічних технологій активної міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу.

6. Створення та реалізація системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій базується на проведенні структурно-методологічного аналізу соціальної роботи як майбутньої професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів і професіогенезу студентів цього профілю за такими напрямками:

– *філософсько-методологічному*, що передбачає аналіз методологічних засад соціальної роботи як професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, яка розглядається з позиції філософських принципів, загальнонаукових методологічних підходів, конкретно-наукової методології соціальної роботи та методологічного аналізу її професіоналізації;

– *аналізу процесів упровадження педагогічних інновацій* у вищих навчальних закладах і методології технологій інтерактивного навчання як оптимального освітнього середовища професійної підготовки майбутніх соціальних працівників;

– *практично-професійному*, в якому розглядаються методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи, стадії професіогенезу і компоненти професійної моделі майбутнього соціального працівника.

7. Взаємопов'язаними компонентами системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах визначено: цільовий, концептуальний, практичний, діяльнісний, діагностичний та результативний.

8. Основними засобами інтерактивних технологій визначено *навчальні тренінги*, які компонується з різних форм і методів інтерактивного навчання і базуються на особливостях діяльності студентів у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій, принципах дидактично-ігрового середовища в навчальних тренінгах і вимогах до методики їх проведення у вищому навчальному закладі.

9. Системний характер оцінювання ефективності професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій передбачає досягнення цілей, адекватних загальним намірам професіогенезу студентів спеціальності «Соціальна робота» у вищих навчальних закладах, і здійснюється на основі використання валідних засобів діагностики.

Провідна ідея дисертаційного дослідження й основні концептуальні положення наукової роботи втілені в **загальній гіпотезі**, яка полягає в тому, що розробка і реалізація системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах з метою формування професійної компетентності фахівців соціальної

роботи буде ефективною, якщо: базуватиметься на обґрунтуванні теоретико-методологічних засад професіоналізації соціальної роботи, виборі оптимальної методики професіогенезу студентів на основі інноватизації освітнього середовища шляхом комплексно-системного використання засобів інтерактивних технологій у навчальному процесі вищого навчального закладу та реалізації специфічного принципу професійного занурення, що на практиці сприятиме підвищенню рівня готовності студентів до професійної соціальної роботи.

Часткові гіпотези конкретизують загальну і передбачають, що досягнення високого рівня готовності майбутніх соціальних працівників до професійної соціальної роботи можливе, якщо:

1) процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників буде організований на основі поєднання традиційного навчання з системним використанням засобів інтерактивних технологій;

2) застосування засобів інтерактивних технологій базуватиметься на готовності викладачів до впровадження цих педагогічних інновацій у навчальний процес вищого навчального закладу;

3) змістове наповнення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розширити за рахунок введення нових дисциплін (наприклад, «Тренінгу професійної ідентичності») і методик, які ґрунтуються на інтерактивній взаємодії учасників навчального процесу;

4) професійну підготовку майбутніх соціальних працівників здійснювати з урахуванням таких педагогічних умов, які сприятимуть формуванню в студентів стійких *мотивів* професійного зростання, професійної *деонтології*, здійсненню *самоосвітньої діяльності*, рефлексії професіогенезу, що передбачає констатацію результатів професійного саморозвитку на основі професійної *ідентифікації*;

5) забезпечувати поетапність професіогенезу майбутніх соціальних працівників за допомогою діагностики його результативності за певними критеріями, показниками і рівнями готовності студентів до професійної соціальної роботи.

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні наукові підходи до пізнання світу, в тому числі й педагогічних явищ і методології професіогенезу. Методологічні засади вивчення проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відображають взаємодію, взаємозв'язок і взаємозумовленість соціальних і педагогічних явищ та процесів, що ґрунтуються на методологічних принципах науковості, об'єктивності, природовідповідності, історизму, системності, єдності свідомості та діяльності, розкриття сутності і вирішення суперечностей на основі діалогічної взаємодії з використанням пізнавальних засобів процесу методологування (аналізу та синтезу, абстрагування і конкретизації, диференціації та інтеграції, ідеалізації й узагальнення, ототожнення і сепарування, порівняння, умовиведення, використання категоріально-понятійного апарату як засобу мисленнєвої діяльності).

Теоретичну основу дисертації становлять висновки з досліджень науковців із проблем: сучасного людинознавства (Б. Ананьєв, І. Пригожин, Н. Шмельова та ін.); філософії освіти і методології педагогічних досліджень (В. Гершунський, С. Гончаренко, В. Загвязинський, І. Зязюн, С. Ніколаєнко, Ю. Фокін та ін.); наукових засад системного аналізу людської діяльності та дослідження професійної діяльності (Є. Іванова, М. Каган та ін.), психолого-педагогічних основ взаємозв'язку навчання, самостійної роботи, самоосвіти та розвитку особистості, її самореалізації та самоідентифікації (О. Бурлука, Є. Глухова, І. Грабовець, Г. Коваль, О. Колеснікова, І. Коренєва, Н. Трофимова та ін.); особливостей, напрямів і структури професійної підготовки фахівців соціальної роботи (І. Грига, О. Карпенко, І. Козубовська, І. Мигович, В. Поліщук, Г. Попович, Ю. Швалб та ін.); аналізу засад модернізації професійної освіти на основі впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів (А. Вербицький, Д. Чернилевський, М. Кларін, А. Нісімчук, С. Сисоєва, І. Смолюк, О. Янкович та ін.); теоретичних основ конструювання і моделювання педагогічного процесу з упровадженням засобів інтерактивних технологій (Л. Артемова, В. Докучаєва, Н. Кічук, О. Комар, О. Пометун, В. Ясвін та ін.).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки сформульованої гіпотези використовувалися такі взаємодоповнювальні **методи дослідження:**

– *теоретичні*: аналіз наукових літературних джерел, офіційних і нормативних документів з метою формування системності знань і розуміння проблеми підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота»; методи концептуально-порівняльного аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, прогнозування, проектування, моделювання, класифікації, за допомогою яких зіставлялися теоретичні та практичні підходи до розуміння концепцій підготовки фахівців соціальної роботи, конструювалися інноваційні моделі навчання та структувалася система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах;

– *емпіричні*: бесіди, анкетування, опитування, тестування, спостереження, узагальнення педагогічного досвіду викладачів, контрольні роботи, діагностування, самоаналіз, самоспостереження;

– *педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний етапи), що проводився для перевірки ефективності педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах;

– *методи математичної статистики* з обчисленням і визначенням F-критерію застосовувалися для обробки отриманих результатів, аналізу та перевірки гіпотез і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Організація дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2003–2011 років у чотири

етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому, *підготовчому етапі* (2003 р.) здійснено аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури; вивчено зарубіжний і вітчизняний досвід професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; виявлено суперечності між вимогами суспільства до професійної компетентності фахівців соціальної роботи і сучасною практикою підготовки студентів цього профілю; здійснено теоретико-методологічний аналіз педагогічних технологій інтерактивного навчання як інноваційного процесу у вищих навчальних закладах; структуровано засоби інтерактивних технологій, які доцільно використовувати у підготовці фахівців соціальної роботи; визначено експериментальну базу дослідження і проведено констатувальний етап експерименту.

На другому, *організаційно-моделювальному етапі* дослідження (2004 р.) визначено мету, завдання, провідну ідею дисертаційної роботи; висунуто і конкретизовано гіпотезу та розроблено педагогічну концепцію дослідження; проаналізовано можливості використання засобів інтерактивних технологій під час проведення пробних експериментальних і відкритих занять за інноваційною методикою; розроблено модель системи підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій; здійснено апробацію варіантів підготовки викладачів до використання інтерактивних технологій у навчанні студентів.

Третій, *виконавчий етап* (2004–2010 рр.) мав два напрями реалізації. На *першому* – поглиблювалася теоретична і методична підготовка автора дослідження шляхом спеціального навчання на курсах, тренінг-семінарах у провідних вищих навчальних закладах України з методики застосування інтерактивних технологій і навчальних тренінгів; проводилася цілеспрямована підготовка викладачів на курсах підвищення педагогічної майстерності з упровадження інтерактивних технологій у навчальний процес; розроблено й апробовано експериментальну дисципліну «Тренінг професійної ідентичності» для навчання соціальних працівників. *Другий напрям* передбачав реалізацію формувального етапу дослідження, в процесі якого здійснено експериментальну перевірку гіпотези, концептуальних положень, ефективності педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій.

На четвертому, *узагальнюючо-підсумковому етапі* (2010–2011 рр.) систематизовано результати дослідження, сформульовано основні висновки і рекомендації щодо впровадження результатів педагогічного експерименту в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, визначено перспективи подальшого дослідження проблеми, опубліковано монографію, оформлено текст дисертації.

Експериментальна база дослідження. Основною базою дослідно-експериментальної роботи був Тернопільський національний економічний університет. Учасниками дослідження

були також студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Загалом на різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 232 студенти, з яких: у процесі констатувального етапу – 166 майбутніх соціальних працівників; на формувальному етапі, що тривав 6 років, брали участь 32 студенти контрольних груп і 34 студенти експериментальних груп. У дослідженні брали участь 18 викладачів. Оскільки одним із етапів експерименту було підвищення педагогічної майстерності викладачів як передумови використання засобів інтерактивних технологій у процесі підготовки студентів, то 154 викладачі брали участь у тренінговій програмі підвищення кваліфікації шляхом навчання інтерактивним технологіям.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах. *Уперше:*

розроблено педагогічну концепцію підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій як теоретичну основу підвищення ефективності навчання фахівців цього профілю у вищих навчальних закладах в єдності філософських принципів та науково-методологічних підходів у дослідженні феномену соціальної роботи, які розкривають її сутність як професійної діяльності в процесі ретроспективного аналізу професіогенезу та інноваційно-технологічних підходів до фахової підготовки соціальних працівників з позиції професійного методологування;

обґрунтовано педагогічну систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах і розроблено її структурно-функціональну модель, яка складається з цільового, концептуального, практичного, діяльнісного, діагностичного та результативного компонентів; об'єднує мету і результат підготовки студентів цього профілю; передбачає визначення специфіки та обґрунтування особливостей професійної підготовки соціальних працівників; об'єднує засоби інтерактивних технологій у навчальні тренінги; відображає єдність способів діяльності студентів і науково обґрунтованих педагогічних дій у процесі реалізації визначених педагогічних умов, що комплексно впливають на професіогенез майбутніх соціальних працівників на рівні «студент – фахівець» і формування професійної компетентності та як результат – уможливають підвищення готовності студентів до професійної соціальної роботи;

визначено і реалізовано педагогічні умови професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах (професійна мотивація як процес формування ціннісних орієнтацій студентів; забезпечення формування професійної деонтології майбутніх соціальних працівників; організація самоосвітньої діяльності студентів; забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників);

упроваджено в науковий обіг *специфічний принцип професійного занурення*, який сприяє реалізації педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах за рахунок того, що студенти, систематично перебуваючи у змодельованих віртуально-професійних ситуаціях, мають змогу перевіряти рівень своїх фахових знань, формувати й апробувати вміння виконувати професійні дії;

конкретизовано шляхи реалізації стадій професіогенезу майбутніх соціальних працівників (оптація, суб'єктивація професії, професійна адаптація, активно-практична професіоналізація, професійна майстерність) і *обґрунтовано* положення про те, що формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності передбачає їхню професійну ідентифікацію під час навчання у вищих навчальних закладах;

здійснено теоретико-методологічне *обґрунтування сутності інтерактивних педагогічних технологій* як оптимального інноваційного процесу підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах і визначено комплекс *засобів інтерактивних технологій*, які згруповано у *праксеологічно-діяльнісні, інтелектуально-гносеологічні, аксіо-акмеологічні, об'єктно-предметні* залежно від мети використання.

У процесі дослідження здійснено теоретичне узагальнення змісту таких понять: «соціальна робота», «інтерактивні технології», «інтерактивна взаємодія», «навчальні тренінги», «симуляційно-ігрові» та «віртуально-професійні ситуації», «засоби інтерактивних технологій», «професіогенез», «професійна ідентичність».

Дістали *подальшого розвитку* основні напрями реалізації інтегративного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах через застосування в навчальному процесі комплексу засобів інтерактивних технологій і цілеспрямовану підготовку викладачів до впровадження цих педагогічних інновацій у навчання студентів.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає: в *розробці* інноваційної методики реалізації педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах, дидактичних матеріалів (програм, посібників, нової дисципліни «Тренінг професійної ідентичності»); *оновленні* змісту курсів «Вікова і педагогічна психологія», «Соціальні технології», «Акмеологія», «Соціальна робота з групами соціального ризику», в яких передбачено систематичне застосування засобів інтерактивних технологій; *укладенні* бібліографічного путівника інтерактивного навчання; *розробці* програми підвищення педагогічної майстерності викладачів для оптимізації впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Упровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практику підготовки майбутніх соціальних працівників Тернопільського

національного економічного університету (акт № 126-31/4097 від 24.12.2010), Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (акт № 08.2/1820 від 14.12.2010), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (акт № 296/03-а від 1.10.2010), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1379-33/03 від 27.12.2010), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (акт № 108-U5-2952/35 від 24.12.10), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (акт № 013/74 від 28.01.2011).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати отримані автором самостійно. У статтях, опублікованих у співавторстві, автору належать ідеї щодо оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, а саме: у статті «Методологія професіоналізації соціальної роботи» особистим внеском здобувача є розкриття змісту поняття «професіоналізація», визначення структури професіогенезу, професійної компетентності та специфіки професійної діяльності соціального працівника; у статті «Формування професійної мотивації майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій» обґрунтовано сутність мотиваційних процесів у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи. Ідеї співавторів у роботі не використовувалися.

На захист винесено:

1. Педагогічну концепцію професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій, яка базується на трьох концептах (методологічному, теоретично-змістовому, технологічному), передбачає оптимізацію професіогенезу студентів з урахуванням специфіки їхньої майбутньої діяльності та відображає теоретико-методичні засади підготовки фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

2. Педагогічну систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах, яка забезпечує цілеспрямоване управління процесом навчання студентів, складається з цільового, концептуального, практичного, діяльнісного, діагностичного і результативного компонентів, спрямована на формування професійної компетентності студентів як показника їхньої готовності (за високим, достатнім і низьким рівнями) до фахової соціальної роботи і відображена у структурно-функціональній моделі.

3. Методику професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах, що ґрунтується на основі інтегративного підходу до реалізації визначених передумов (підвищення педагогічної майстерності викладачів) і педагогічних умов (*професійної мотивації* як процесу формування ціннісних орієнтацій студентів, організації *самоосвітньої* навчально-пізнавальної діяльності, забезпечення формування *професійної деонтології* та *професійної ідентичності* майбутніх соціальних працівників засобами

інтерактивних технологій), що ґрунтуються на активній міжсуб'єктній взаємодії та реалізації принципу професійного занурення.

4. Комплекс засобів інтерактивних технологій, які використовувалися в процесі вивчення професійно зорієнтованих дисциплін і нової варіативної – «Тренінгу професійної ідентичності».

Вірогідність і аргументованість наукових висновків і результатів дослідження забезпечувалися: методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій, адекватністю використаних методів дослідження об'єкту, предмету, меті і завданням; тривалим характером та можливістю повторення дослідно-експериментальної роботи в нових умовах; репрезентативністю вибірки; об'єктивністю критеріїв оцінювання кількісних та якісних показників результатів експерименту; апробацією результатів дослідження у вищих навчальних закладах профілю підготовки майбутніх соціальних працівників.

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася у виступах з науковими доповідями та повідомленнями на пленарних і секційних засіданнях таких наукових зібрань: *Міжнародному науковому конгресі «Креативність і творчість»* (Київ, 2009); *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України» (Ялта, 2007, 2008, 2009, 2010), «Стратегія якості у промисловості і освіті» (Варна, Болгарія, 2007, 2009), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2008, 2009, 2010), «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2008), «Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу» (Одеса, 2008), «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (Мелітополь, 2008), «Науково-методичні засади управління якістю освіти в педагогічних вищих навчальних закладах» (Київ, 2008), «Сучасні проблеми екологічної психології» (Київ, 2008), «Управління в освіті» (Львів, 2009), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Тернопіль, 2009), «Иновационные технологии в образовании» (Ялта, 2010); *всукраїнських науково-практичних і науково-методичних конференціях*: «Методологія і методика інтерактивного навчання у вищій школі» (Умань, 2007), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення» (Черкаси, 2008), «Освітні інновації: філософія, педагогіка, психологія» (Суми, 2008); «Перспективні інновації у підготовці педагогічних та інженерних кадрів: теорія, методологія, досвід» (Херсон, 2010); *регіональних науково-практичних семінарах*: «Модульно-розвивальна система як об'єкт теоретико-методологічного аналізу» (Тернопіль, 2004), «Розробка теоретичних моделей інтерактивних технологій в освітньому середовищі» (Тернопіль, 2008); *звітних наукових конференціях* професорсько-викладацького складу Тернопільського національного економічного університету (2004–2010 рр.).

Матеріали та результати дослідження обговорювалися і були схвалені на засіданнях і

семінарах кафедри соціальної роботи Тернопільського національного економічного університету (2004–2011 рр.).

Кандидатську дисертацію на тему «Педагогічні умови реалізації стимулюючої функції контролю знань з хімії студентів технікумів» захищено в 2002 році в спеціалізованій ученій раді із захисту дисертацій Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використано.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 50 наукових і науково-методичних праць, зокрема: 1 одноосібна монографія (19 авт. аркушів), 26 статей у провідних наукових фахових виданнях (з них 24 одноосібні), 3 навчально-методичних посібники; 1 методичні рекомендації, 1 навчально-тренінгова програма, 1 збірник навчально-методичних і бібліографічних матеріалів, 12 статей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 5 інших публікацій.

Структура дисертації і логіка подання матеріалу відображає послідовність розв'язування основних завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, 22 додатків і списку використаної літератури. Повний обсяг дисертації викладено на 584 сторінках, основний текст – на 423 сторінках. Робота містить 8 таблиць і 17 рисунків. У списку використаних джерел 568 найменувань, із них – 15 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано його гіпотезу та основні завдання, викладено методологічні і теоретичні основи, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, висвітлено напрями впровадження та апробації результатів експериментального дослідження.

У **першому розділі** – **«Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників як предмет науково-педагогічних досліджень»** – розглянуто підготовку фахівців соціальної роботи як соціально-педагогічну проблему сучасності; визначено сутність парадигм соціальної роботи; здійснено аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду та прогресивних тенденцій інноватизації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах на основі використання інтерактивних технологій.

Підготовка майбутніх соціальних працівників відбувається з урахуванням концептуальних засад взаємовпливу освітянського простору і соціальної роботи в Україні, що потребує комплексного поєднання розуміння сутності соціальної роботи, методологічного обґрунтування філософських основ її теорії, творчого пошуку найбільш ефективних технологій її виконання, розгляду соціальної роботи як професійної діяльності, яка потребує спеціальних систем організації навчання майбутніх соціальних працівників.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових літературних джерел (Л. Гусякова, В. Курбатов, Є. Холостова, М. Фірсов, Т. Шанін, І. Грига, І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Поліщук, В. Полтавець, Л. Тюптя та ін.) дозволив дійти висновку, що соціальна робота розглядається науковцями як самостійна прикладна наука, спрямована на розробку та систематизацію гуманітарного знання про певну сферу практичної діяльності, яка має наукове підґрунтя, локальну теорію і виступає інструментом реалізації державної соціальної політики.

У процесі узагальнення наукових досліджень визначено: *мету* фахової діяльності в соціальній роботі; комплекс *професійних функцій* соціального працівника (аналітико-гностичну, діагностичну, інформаційну, соціально-терапевтичну, комунікативну, організаційну, прогностичну, охоронно-захисну, попереджувально-профілактичну, активізаційну, посередницьку, соціально-медичну, просвітницьку, корекційно-реабілітаційну, соціально-педагогічну, соціально-психологічну, соціально-побутову та ін.); *базові характеристики* соціальних працівників та їхні *рольові експектації*; *сутність професійної компетентності* майбутніх соціальних працівників; *компоненти професійної моделі* соціального працівника (мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, процесуальний, інтерактивний, ідентифікаційний).

На основі ретельного наукового розгляду дисертаційних робіт вітчизняних учених у галузі педагогіки вивчався зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Канади (Н. Микитенко), США (Н. Гайдук, Н. Собчак, О. Ольхович, Л. Віннікова), Франції (Г. Лещук), Великої Британії (О. Загайко, О. Пічкар), Швеції (А. Кулікова). Аналіз вітчизняної практики підготовки майбутніх соціальних працівників засвідчив, що професійна підготовка фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах України розглядається науковцями як системний, багатофакторний, інваріантний, спеціально організований процес (О. Карпенко). Окремі аспекти професійної підготовки соціальних працівників висвітлено в кандидатських дисертаціях з дослідження таких проблем, як умови інституалізації соціальної роботи (Г. Попович); становлення відповідальності (О. Патинок) та виховання гуманності в майбутніх соціальних працівників (Н. Клименюк); формування у них інформаційної культури (О. Повідайчик), комунікативної компетентності (Д. Годлевська), вмінь іншомовного ділового спілкування (О. Канюк) і розвитку комунікативної культури (Г. М'ясоїд); підготовки до менеджменту в соціальній роботі (Є. Дєдов) та ін.

Одним із головних завдань фахової підготовки соціальних працівників є першочергова орієнтація навчання на формування професійної компетентності студентів на основі оволодіння ними фаховими знаннями, вміннями і навичками роботи з різними категоріями клієнтів у майбутній практичній діяльності в соціальних службах. Тому особливої значущості набуває вдосконалення професійної підготовки фахівців шляхом упровадження інноваційних технологій

навчання, які ґрунтуються на активній міжособистісній взаємодії.

Узагальнення наукових пошуків дозволило встановити, що в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах України спостерігаються прогресивні тенденції інноватизації освітнього середовища, спрямовані на реалізацію основного завдання вищої освіти – підготувати фахівця нової формації з креативним світосприйняттям і розумінням власної професійної діяльності.

Зокрема, в наукових дослідженнях акцентується увага на застосуванні інтерактивних технологій у соціальній роботі та підготовці майбутніх соціальних працівників, а саме: визначалися ознаки суб'єктних характеристик учасників професійної інтеракції в соціальній роботі (Т. Сила) та особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до застосування теорії ролей у практичній діяльності (Н. Кабаченко); проведено аналіз і обґрунтування активних методів професійної підготовки фахівців для роботи в соціумі (С. Архипова, Ю. Ємельянов); доведено ефективність інтерактивних методів професійного розвитку менеджерів соціальної роботи (Н. Карпенко); досліджувалися ігрові методи як перехід від теорії до практики (С. Ткачов), тренінги як засіб навчання студентів (Л. Ізотова, Ю. Швалб) і формування в майбутніх соціальних працівників умінь спілкуватися (А. Гольдштейн) та ін.

Для створення оптимальної системи фахової підготовки майбутніх соціальних працівників з використанням засобів інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах було проведено всебічний методологічний аналіз професійної соціальної роботи.

У **другому розділі – «Філософсько-методологічні засади соціальної роботи»** – здійснено аналіз літературних джерел з проблем дослідження феномена «соціальна робота», визначено закономірності та рівні його методологічного аналізу, охарактеризовано філософські принципи, загальнонаукові та конкретно-наукові підходи дослідження фахової соціальної роботи.

Керуючись концепціями методологічного аналізу О. Анісімова, В. Краєвського, А. Новікова, Г. Щедровицького та ін., встановлено, що завдання методології соціальної роботи полягає у визначенні й обґрунтуванні системи філософських принципів і науково-методологічних підходів до виявлення, пізнання, конструювання й перетворення теоретичної та практичної схем фахової діяльності, їх інтеграції в повсякденний досвід майбутніх соціальних працівників для оптимізації професіогенезу фахівців соціальної роботи.

Дослідження сутності соціальної роботи ґрунтується на філософських принципах об'єктивності, конкретності, історичності, науковості, суперечності, детермінізму. На основі аналізу соціальної роботи як сфери практичної діяльності, яка має наукове підґрунтя і локальну теорію (Є. Холостова і А. Сорвіна), як науки про діяльність (Г. Щедровицький), що є логічним узагальненням досвіду суспільної практики, висвітлено філософське розуміння категорії «соціальна робота». Концентрація уваги дослідників на процесуально-діяльнісному характері

цього явища слугує науково-методологічною основою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

У системі загальнонаукових підходів до аналізу соціальної роботи, які враховувались у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах, виокремлено такі: гносеологічний, системний, комплексний, особистісний, діяльнісний, єдності свідомості та діяльності, праксеологічний, аксіологічний, акмеологічний, синергетичний. Розуміння підготовки фахівців для соціальної роботи як комплексної самоорганізованої системи дає змогу розглядати цей процес водночас з точки зору аксіології, акмеології та синергетики, що відображає комплексний *аксіо-акме-синергетичний підхід* у підготовці фахівців.

З'ясовано, що конкретно-наукова методологія соціальної роботи складається з концепцій та ідей, які лежать в основі застосування теорії в соціальній роботі, і дає змогу обґрунтувати модель практики – «стратегії і техніки втручання» (за Т. Семигіною), якими мають оволодіти майбутні соціальні працівники в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Реалізація моделей соціальної роботи відбувається шляхом застосування комплексу методів, об'єднаних більш загальним поняттям *технології соціальної роботи*, що є видом професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, сукупністю способів дій, спрямованих на відновлення, збереження чи поліпшення соціального функціонування людини, яка звернулася до соціального працівника.

Методологічний аналіз професіоналізації соціальної роботи здійснено у двох напрямках: перший – в історичному аспекті – формування соціальної роботи як професії; другий – у розумінні процесу оволодіння професією, який потребує спеціальної теоретичної та практичної підготовки фахівців, що здійснюється у вищих навчальних закладах і результативність якої є показником готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Комплекс компонентів професійної компетентності (знання, вміння, навички, норми професійної поведінки, ціннісні орієнтири, професійно зумовлені особистісні якості майбутнього фахівця) спрямовується на процес професіоналізації особистості соціального працівника.

У структурі професіоналізації (*професіогенезу*) соціального працівника виокремлюються первинний і вторинний рівні цього процесу. Первинна професіоналізація охоплює період здобуття фахових знань, умінь і навичок, що їх опановує студент під час навчання у вищому навчальному закладі, отримуючи спеціальність, і безпосередньо пов'язана із професійною освітою, метою і результатом якої є сформованість готовності майбутніх соціальних працівників до фахової соціальної роботи. Вторинна професіоналізація відбувається в процесі фахової діяльності. Саморух майбутнього соціального працівника до вершин професіоналізму складається з таких п'яти основних стадій, як: оптація, суб'єктивізація професії, професійна адаптація, практично-активна професіоналізація, професійна майстерність.

Організація й апробація моделей професійної діяльності в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників спрямовується на становлення фахівця ще під час навчання у вищому навчальному закладі. Студенти мають змогу засвоїти на власному досвіді зразки виконання можливих професійних ролей у соціальній роботі, що сприяє активному професіогенезу майбутніх фахівців в умовах інтерактивного навчання.

У розділі 3 – **«Інтерактивне навчання як чинник інноваційного процесу підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі»** – визначено науково-методологічні засади застосування інноваційних педагогічних технологій у вищих навчальних закладах, розкрито сутність педагогічних технологій інтерактивного навчання, структуровано засоби інтерактивних технологій, визначено особливості застосування у вищій школі інтерактивних ігор і навчальних тренінгів як комплексних і найбільш оптимальних засобів інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників.

У процесі дослідження з'ясовано, що інноваційні механізми розвитку сучасної освіти ґрунтуються на таких концептуальних положеннях: культивування інтересу до педагогічних інновацій, створення творчої атмосфери, соціокультурних та економічних умов для сприйняття і поширення нововведень у навчальному закладі; накопичення інноваційних ідей у постійних пошукових та експериментальних освітніх середовищах; інтеграція найбільш перспективних інноваційних проектів до педагогічної системи, що реально функціонує. Педагогічна інноватика розглядається як сфера науки про створення нової практики освіти, збагачення навчання новими ідеями, методами, формами, засобами і технологіями, які відповідають схемі: «ідея – процес – результат».

Педагогічна технологія як науково і методично інтегративна, динамічна, відкрита, інноваційно-продуктивна, синергетична система, зумовлена часовими і просторово-цільовими характеристиками організації та функціонування сукупності компонентів педагогічного процесу, об'єднує: *викладачів* з новими ідеями та практичними методиками і техніками оптимізації навчання майбутніх фахівців на основі реалізації моделей міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; *студентів* з активним професійно-мотиваційним, ініціативно-творчим, самостійно-діяльним і практично-самоосвітнім потенціалом; *змістове наповнення* професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі; науково-методологічні, методико-технологічні, організаційно-діяльнісні та інструментальні *засоби навчання*, що сприяють процесу оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Залежно від того, чому надається пріоритет, виокремлюються три принципово відмінні між собою технологічні схеми організації навчально-виховного процесу: *продуктивна* (предметно зорієнтована), *особистісно зорієнтована* і *партнерська* технології. У професійній діяльності фахівців соціальної роботи передбачається активна міжособистісна взаємодія на основі

домінування суб'єкт-суб'єктних відносин, що є основою партнерської технології – технології співпраці і, водночас, *інтерактивного навчання*.

Інтерактивне навчання розглядається як педагогічний процес, що є сукупністю закономірних, послідовних активних взаємодій викладача та студентів на основі використання засобів інтерактивних технологій і спрямовується на стимулювання природної активності майбутніх фахівців (розумової, емоційної, соціальної) у практичній діяльності – спочатку в умовах професійної підготовки, а в майбутньому – в умовах виконання професійних функцій. Тому інтерактивні технології, в основі яких лежить діалогічний підхід, є технологіями співпраці суб'єктів педагогічної взаємодії. Суб'єктність трактується як певне джерело, першопричина активності студента, характерними ознаками якої є самосвідомість, самостійність, відкритість до самовдосконалення, самодіяльність, саморозвиток, саморегуляція, самоосвіта, самовиховання, самоідентифікація тощо.

Сучасне бачення моделі інтерактивного навчання ґрунтується на інтеграції екстраактивного, інтраактивного та інтерактивного режимів організації навчального процесу.

Зміст інтерактивного навчання розширюється за рахунок інноваційних ідей багатьох педагогічних технологій, що лежать в основі проблемного, особистісно зорієнтованого навчання, групової дискусії, «діалогу культур», ігрового навчання (ситуаційно-рольові, дидактичні, організаційно-діяльнісні, ділові, творчі, імітаційні ігри), ігрового проектування, тренінгів та ін. і базуються на діалогічній взаємодії суб'єктів педагогічного процесу. Це дає змогу говорити про формування інтегративної мегатехнології інтерактивного навчання, яка формується із сукупності технологій інтерактивного характеру.

Способами і знаряддями інтерактивного навчання є *засоби* інтерактивних технологій, які в онтологічному аспекті виступають як засоби пізнання і в нашому дослідженні розглядаються як *матеріальна, інформаційна й організаційна* складові навчального середовища професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Використання засобів інтерактивних технологій спрямовується на створення ситуацій успіху, мисленнєвої діяльності, смислотворчості, активної міжсуб'єктної взаємодії, свободи вибору, рефлексії, високого рівня емоційності, інтересу, професійної мотивації та передбачає: реалізацію комплексу науково обґрунтованих *педагогічних дій*, спрямованих на організацію спеціальних інтерактивних форм проведення занять, використання інтерактивних методів навчання, що сприятиме реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; визначення спеціальних *об'єктів*, які упредметнюють змістовне наповнення навчального середовища, розширюють спектр дидактичних засобів, за допомогою яких у студента формується професійна компетентність; реалізацію *способів діяльності студентів* (активної пізнавальної діяльності, активної участі в інтеракціях, творчості, самостійної роботи, самоосвіти, професійної самоідентифікації тощо). Залежно від мети застосування виокремлено такі

групи засобів інтерактивних технологій: праксеологічно-діяльнісні, інтелектуально-гносеологічні, об'єктно-предметні та аксіо-акмеологічні. Комплексне застосування засобів інтерактивних технологій спрямовується на формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників і передбачає здобуття знань, умінь і навичок, корекцію та формування установок, необхідних для успішного засвоєння професійного досвіду, самоуправління процесом професіоналізації, що уможливорюється під час використання професійно спрямованих дидактичних ігор і навчальних тренінгів.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників з використанням спеціальних симуляційно-ігрових віртуально-професійних ситуацій створює можливість студентам набувати практичного досвіду, засвоювати моделі фахових дій, краще усвідомлювати власні помилки й адекватно оцінювати себе й інших людей. Водночас відбувається подолання бар'єрів спілкування та руйнація стереотипів, які перешкоджають продуктивному формуванню фахівця. Моделювання професійної діяльності в умовах дидактичних ігор забезпечує «виращування» нових способів діяльності та є «навчальним полігоном» для відпрацювання практичних умінь і навичок, що дає змогу апріорно, ще до безпосередньої практики в установах і організаціях, трансформувати отримані знання в системний комплекс професійних дій, з якими майбутній фахівець може приступати до професійної діяльності, вдосконалюватися, професійно зростати.

Успішність професійної підготовки студентів у процесі використання дидактичних ігор як засобів інтерактивних технологій залежить від ефективності реалізації специфічних *принципів роботи групи*, а саме: активності, послідовної творчої позиції, партнерського («суб'єкт-суб'єктного») спілкування, об'єктивації поведінки, оптимізації пізнавальних процесів, єдності предметного і соціального контекстів у проведенні гри, проблемності, рольового впливу, діалогічності спілкування, двоякості діяльності студентів, двоплановості гри. Ігрові технології є основною складовою навчальних тренінгів як комплексного засобу інтерактивних технологій, у якому реалізуються необхідні умови розвитку особистісного і фахового зростання майбутніх соціальних працівників. Механізм формування готовності студентів до фахової соціальної роботи розглядається як механізм досягнення цілей у навчальному тренінгу.

Проведений теоретичний аналіз сутності інтерактивного навчання засвідчує, що оптимальним середовищем для професіогенезу студентів спеціальності «Соціальний працівник» є комплексне, *системне* використання засобів інтерактивних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

У розділі 4 – «Система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах» – теоретично обґрунтовано педагогічну систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах, сутність якої відображено в

структурно-функціональній моделі через визначення основних компонентів, функцій і засобів; доведено необхідність підготовки викладачів до використання засобів інтерактивних технологій у навчанні студентів як важливої передумови реалізації запропонованої педагогічної системи; визначено педагогічні умови та обґрунтовано методикау їх реалізації як складову системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

Концептуальне бачення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах представлено в авторській моделі (рис.1), складовими якої визначено цільовий, концептуальний, практичний, діяльнісний, діагностичний і результативний компоненти.

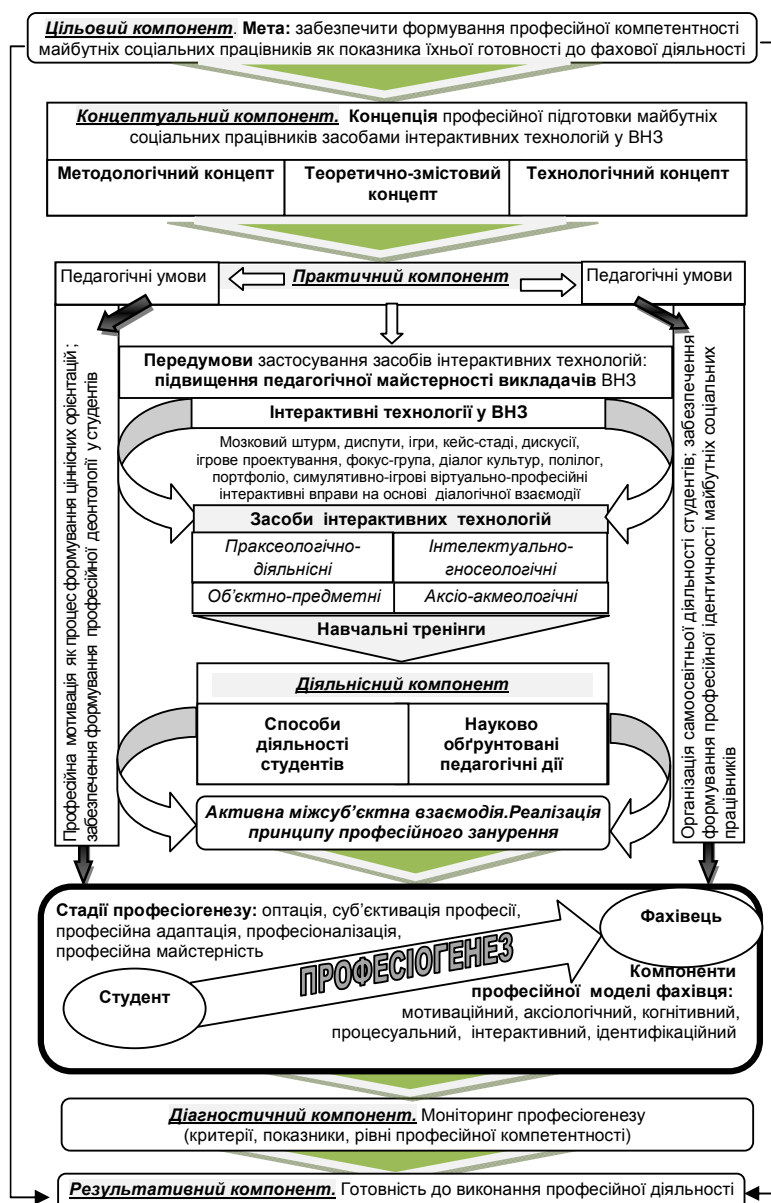

Рис. 1. Модель системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах

У *цільовому* компоненті закладена мета реалізації системи підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищому навчальному закладі: забезпечити формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників як показника їх готовності до фахової діяльності.

Концептуальний компонент базується на трьох концептах: методологічному, теоретично-змістовому, технологічному, які є основою *практичного* і *діяльнісного* компонентів педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій.

Методологічний концепт відображає наукові підходи до структурно-методологічного дослідження феномену «соціальна робота» як професійної діяльності, методологію професіоналізації соціальної роботи та методологічний аналіз інтерактивних технологій як інноваційних процесів у вищих навчальних закладах.

Теоретично-змістовий концепт передбачає обґрунтування предметно-змістового наповнення підготовки майбутніх соціальних працівників дисциплінами і методиками інтерактивного характеру за умови значної варіативності програмного забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності «Соціальний працівник» у різних вищих навчальних закладах України. *Технологічний концепт* спрямований на вибір оптимальної моделі педагогічного процесу з трьох технологічних схем його організації (продуктивної технології, особистісно зорієнтованого навчання і партнерської технології, що ідентична інтерактивному навчанню); на визначення оптимальних засобів інтерактивних технологій, їх аналіз та структурування.

Практичний компонент передбачає визначення і реалізацію основної передумови і педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій, які згруповано у праксеологічно-діяльнісні, інтелектуально-гносеологічні, аксіо-акмеологічні, об'єктно-предметні для комплексного використання у формі навчальних тренінгів. *Передумовою* реалізації системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій визначено підвищення кваліфікації викладачів, для чого була розроблена і реалізована на практиці «Навчально-тренінгова програма підготовки викладачів до впровадження інтерактивних технологій у навчальний процес вищої школи». *Педагогічні умови* розглядаються як взаємозалежні елементи освітнього середовища – фактори, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, впливають на стан кожного з них, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою оптимізації професіогенезу майбутніх фахівців. У дослідженні були визначені та реалізовані такі педагогічні умови: *професійна мотивація* як процес формування ціннісних орієнтацій студентів; забезпечення формування *професійної деонтології* майбутніх соціальних працівників; організація *самоосвітньої* навчально-пізнавальної діяльності студентів; забезпечення формування

професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій.

Основою *діяльнісного* компонента є вдосконалення моделей педагогічної взаємодії (екстраактивної, інтраактивної, інтерактивної) шляхом реалізації авторської моделі інтерактивного навчання та принципу професійного занурення для оптимізації професіогенезу майбутніх соціальних працівників на рівні «студент – фахівець».

Діагностичний компонент формується на основі простеження ефективності професіогенезу студентів і формування у них професійної компетентності як показника готовності до фахової соціальної роботи, відповідно до компонентів моделі соціального працівника (мотиваційного, аксіологічного, когнітивного, процесуального, інтерактивного та ідентифікаційного). Ціннісне ставлення студентів до фахової підготовки визначається як *професійна мотивація*, що передбачає: усвідомлення майбутніми соціальними працівниками теоретичної та практичної значущості професійної підготовки у вищому навчальному закладі; вияв і демонстрацію «перспективних ліній» у професіогенезі, їх динамічності, прагматичності, практичного підтвердження, використовуваності в соціальній роботі. Професійне спрямування навчальної діяльності в процесі розв'язання проблемних фахових ситуацій, наявність новизни і «пізнавального клімату» в навчальній групі сприяє комплексному формуванню *мотиваційного й аксіологічного* компонентів професійної готовності студентів до соціальної роботи.

Професійна деонтологія розглядається як дотримання сукупності морально-етичних принципів поведінки соціального працівника в роботі з будь-якою категорією клієнтів, що базується на вміннях будувати толерантні стосунки на рівні «соціальний працівник – клієнт» у змодельованих віртуально-професійних ситуаціях і є комплексним показником сформованості *процесуального й інтерактивного* компонентів професійної готовності студентів до фахової соціальної роботи.

Одним із чинників професійного розвитку майбутнього фахівця визначено суб'єктність студента, що розглядається як фактор активізації його самосвідомості, самостійності, самодіяльності, саморозвитку в процесі *самоосвітньої роботи*. Результативність самоосвіти майбутнього соціального працівника є показником сформованості *когнітивного* компонента професійної готовності фахівця соціальної роботи.

У процесі *професійної ідентифікації* відбувається комплексне формування всіх компонентів фахової готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. Студенти, засвоюючи моделі і навички професійної діяльності в змодельованих віртуально-професійних ситуаціях, мають змогу: виявити *зацікавленість* і розуміння свого *ціннісного* ставлення до власного професіогенезу, *прийняття* себе в професії як дієвого фахівця, а не тільки як власника диплому, *усвідомлення* майбутнім фахівцем своїх професійних можливостей; здійснити *аналіз* прототипу професійної діяльності, *проекування* образу професійного майбутнього, *осмислення*

власної професійної позиції, *визначення*, конкретизація та формулювання аксіо-акмеологічних віх, що орієнтували б на вибір шляхів професійного зростання. *Професійна адаптація* до виконання фахових функцій і ролей для вироблення кожним студентом власного професійного стилю фахової діяльності *актуалізує* можливості підвищити професійну компетентність і досягти професійного успіху, що трансформується в уміння майбутніх соціальних працівників управляти своїм професійним розвитком.

Результативний компонент передбачає аналіз сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників як показника готовності студентів (за певними критеріями, показниками і рівнями) до професійного виконання соціальної роботи.

Запропонована модель відображає комплексну реалізацію всіх визначених у дослідженні педагогічних умов і компонентів системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

У розділі 5 – «**Реалізація системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій**» – визначено етапи проведення експериментального дослідження, розкрито цілісну картину методики реалізації системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

На констатувальному етапі експерименту проводилося анкетування 166 студентів кафедр соціальної роботи різних вищих навчальних закладів за допомогою пакету спеціальних авторських та адаптованих методик, які давали змогу: визначити мотиви навчання студентів у вищих навчальних закладах, сформованість потреби в досягненні та пізнавальної потреби, спрямованість професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; провести діагностику професійних позицій; встановити рівні адекватності вибору професії та задоволеності нею; провести самооцінку особистісних характеристик студента як майбутнього фахівця соціальної роботи. У кожній методиці наведені цифрові показники високого, достатнього та низького рівнів сформованості окремих професійно важливих якостей майбутнього фахівця. Найбільша кількість балів, які міг набрати кожен студент згідно з цими методиками, становила 80. Для визначення вмінь майбутніх соціальних працівників застосовувати результати фахової підготовки у змодельованих віртуально-професійних ситуаціях студентам пропонувалися завдання для виконання практичних дій та їх наукового обґрунтування (20 балів). Залежно від кількості набраних балів (із 100 можливих) визначено рівні сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, що адекватні рівням готовності студентів до професійної соціальної роботи на констатувальному етапі дослідження: високий (100–90 балів), достатній (89–75 балів), низький (74–60 балів), рівень неготовності (нижче 60 балів).

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту показав, що серед 166 майбутніх

соціальних працівників *високий рівень* готовності до професійної діяльності сформований у 17 студентів (10,24 %), *достатній* – у 85 студентів (51,21 %), *низький* – у 64 студентів (38,55 %). Такі показники доводять актуальність пошуку шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з метою підвищення рівнів їхньої готовності до фахової соціальної роботи, що й було зреалізовано на формувальному етапі експериментального дослідження.

В експериментальних групах систематично використовувалися засоби інтерактивних технологій у процесі комплексної реалізації сукупності визначених педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і реалізації принципу професійного занурення. У розділі розкрито сутність методики використання засобів інтерактивних технологій під час вивчення таких дисциплін, як «Соціальні технології» (II семестр II курсу), «Вікова та педагогічна психологія», «Акмеологія» (III курс), «Соціальна робота з групами соціального ризику» (IV курс). Заключний і визначальний етап експерименту здійснювався під час вивчення дисципліни «Тренінг професійної ідентичності» на V курсі.

Критеріями ефективності формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності визначено сформованість мотиваційного, аксіологічного, когнітивного, процесуального, інтерактивного та ідентифікаційного компонентів професійної компетентності відповідно до професійної моделі фахівця соціальної роботи. *Показниками* були: сформовані професійні мотиви, ціннісне усвідомлення потреби професійного зростання, вміння використовувати на практиці академічну підготовку у змодельованих професійних ситуаціях, сформованість професійно-комунікативних умінь конструювати толерантні взаємини на рівні «соціальний працівник – клієнт» на основі професійної деонтології та інтерактивного аспекту професійного спілкування, результативність самоосвітньої діяльності у вигляді індивідуальних «Портфоліо», до яких входили структурно-логічні схеми з вивчення дисципліни «Соціальні технології», розробки навчальних тренінгів, інтерактивних вправ, віртуально-професійних завдань, що сприяли сприйняттю себе у професії соціального працівника та професійній ідентифікації.

Для визначення готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності за високим, достатнім і низьким рівнями на етапі підсумкового контролю використовувався спеціальний *діагностичний інструментарій*: анкетування, тестування, опитування студентів за різними методиками (до 10 балів), оцінювання самоосвітньої діяльності (до 30 балів), вияв професійної майстерності під час виконання ролі соціального працівника в симуляційно-ігрових віртуально-професійних інтерактивних вправах (до 30 балів), теоретичне обґрунтування професійних дій, що відображає рівень теоретичної підготовки студента і його спроможність ідентифікувати себе як фахівця з професійною моделлю соціального працівника (до 30 балів), що в сумі складало до 100 балів.

Показники таблиці демонструють ефективність підготовки майбутніх соціальних працівників, які навчалися в експериментальних групах.

Таблиця

Результати формувального експерименту

Групи та етапи контролю		<i>Кількість студентів за рівнями готовності до професійної діяльності</i>					
		високий (100–90 балів)		достатній (89–75 балів)		низький (74–60 балів)	
		КС	%	КС	%	КС	%
КГ 32 студ.	ВК	4	12,50	14	43,75	14	43,75
	ПК	5	15,62(5)	15	46,87(5)	12	37,5
ЕГ 34 студ.	ВК	2	7,35	17	50,0	15	44,12
	ПК	11	32,35	14	41,18	9	26,47

За показниками високого рівня готовності до професійної діяльності в КГ відбулося зростання кількості студентів на 3,13% (від 12,5% до 15,63%), а в ЕГ – на 25% (від 7,35% до 32,35%), що на 21,87% більше, ніж у контрольних групах; за показниками достатнього рівня в КГ відбулося збільшення таких студентів на 3,13% (від 43,75% до 46,88%), а в ЕГ – зменшення на 8,82% (від 50,0% до 41,18%), що пояснюється значним збільшенням студентів ЕГ з високим рівнем готовності до професійної діяльності; за показниками низького рівня в КГ зафіксовано зменшення таких студентів на 6,25% (від 43,75% до 37,5%), а в ЕГ – на 17,65% (від 44,12% до 26,47%), що на 11,4% більше, ніж в КГ. Студентів з рівнем неготовності не було ні в контрольних, ні в експериментальних групах.

Оскільки кожен рівень готовності студентів до фахової соціальної роботи має певні цифрові межі (100–90; 89–75; 74–60), то визначався якісний середній показник кожного рівня (СП) і загальний середній показник (ЗСП) готовності студентів до професійної діяльності на етапі вхідного і підсумкового контролю в КГ і ЕГ, що точніше відображає результати експериментального дослідження. Порівняльну динаміку середніх показників рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності відображено у діаграмах на рис. 2.

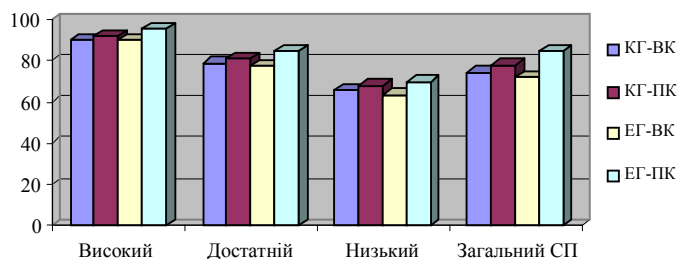

Рис 2. Порівняльна динаміка якісних середніх показників рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності

Підвищення загального середнього показника (в контрольних групах на 3,56 бала (від 74,47 до 78,03 бала), а в експериментальних групах на 12,44 бала (від 72,06 до 84,5 бала)) та середніх показників кожного з рівнів готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників (високого: в КГ – від 90 до 91,8 бала, а в ЕГ – від 90 до 95,8 бала; достатнього: в КГ – від 78,93 до 81,4 бала, а в ЕГ – від 77,35 до 85,07 бала; низького: в КГ – від 65,57 до 68,08 бала, а в ЕГ – від 63,67 до 69,78 бала) свідчить про те, що в контрольних групах ці зміни зумовлюються природним впливом традиційного навчального процесу, а в експериментальних групах є результатом упровадження запропонованої в дисертаційному дослідженні педагогічної системи застосування засобів інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах.

За допомогою методів математичної статистики доведено вірогідність і достовірність отриманих результатів на основі порівняння дисперсій для визначення F-критерію. Порівняльний аналіз емпіричного показника F-критерію контрольних і експериментальних груп з визначеними межами F_{krit} (від 1,9 до 1,5) показав, що F_{emp} -КГ із значенням 1,02 виходить за вказані межі, а F_{emp} -ЕГ з показником 1,55 підтверджує достовірність отриманих результатів.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення інноваційних підходів до вирішення наукової проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників шляхом комплексно-системного застосування засобів інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах, що підтвердило припущення про можливість суттєво підвищити професійну компетентність студентів як показника їхньої готовності до професійної діяльності на основі реалізації розробленої системи підготовки фахівця соціальної роботи. За результатами здійсненого дисертаційного дослідження сформульовано загальні висновки.

ВИСНОВКИ

1. Розробка наукової системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників ґрунтується на філософсько-методологічних засадах дослідження парадигм соціальної роботи, яка має складну інтегральну природу, складається з концепцій та ідей, що лежать в основі теорії соціальної роботи і є підґрунтям практичної професійної діяльності фахівців. Філософські принципи об'єктивності, конкретності, історичності, науковості, суперечності, детермінізму з використанням пізнавальних засобів методологування (аналізу та синтезу, абстрагування і конкретизації, диференціації та інтеграції, ідеалізації й узагальнення, ототожнення і сепарування, порівняння, умовиведення, використання категоріально-понятійного апарату як засобу мисленнєвої діяльності) та загальнонаукові підходи в дослідженні соціальної роботи (гносеологічний, системний, особистісний, діяльнісний, єдності свідомості та діяльності, праксеологічний, аксіологічний, акмеологічний, синергетичний) розкривають її сутність як

специфічної професійної діяльності.

Ретроспективний аналіз професіоналізації соціальної роботи засвідчив, що оволодіння професією соціального працівника є показником готовності майбутнього фахівця до трудової діяльності у соціальних службах. Виявлення, пізнання, конструювання і перетворення теоретичної та практичної схем професійної діяльності, їх інтеграція у досвід майбутніх соціальних працівників сприяє оптимізації професіогенезу студентів цього профілю у вищих навчальних закладах. Це поєднує систему наукової соціальної роботи з системою діяльності фахівців соціальних служб та з'єднувальною ланкою між ними – системою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Концепція соціальної роботи є новаторською для України, тому проблема підготовки майбутніх соціальних працівників потребує інноваційного підходу до організації навчання студентів у вищих навчальних закладах.

2. Серед пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти в Україні визначено запровадження інноваційних педагогічних технологій, які визначаються як науково і методично інтегративна, динамічна, відкрита, інноваційно-продуктивна, синергетична система, зумовлена часовими і просторово-цільовими характеристиками організації та функціонування сукупності компонентів педагогічного процесу, що об'єднує *викладачів, студентів, змістове наповнення та засоби навчання*, які сприяють оптимізації професійної підготовки фахівців.

Теоретико-методологічне обґрунтування сутності інтерактивних технологій як оптимального інноваційного процесу підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах базується на розумінні інтерактивних підходів як найбільш ефективних, що спрямовуються на стимулювання природної активності студентів (розумової, емоційної, соціальної) спочатку в умовах фахової підготовки, а в майбутньому – під час виконання професійних функцій. Інтерактивні технології є технологіями співпраці суб'єктів педагогічної взаємодії. Способами і знаряддями інтерактивних технологій є *засоби*, які в онтологічному аспекті виступають як засоби пізнання і розглядаються як матеріальна, інформаційна й організаційна складові професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Комплексне використання засобів інтерактивних технологій у формі навчальних тренінгів спрямовується на створення ситуацій успіху, мисленнєвої діяльності, смислотворчості, активної міжсуб'єктної взаємодії, свободи вибору, рефлексії, професійної мотивації та передбачає: реалізацію науково обґрунтованих *педагогічних дій*, спрямованих на організацію спеціальних інтерактивних форм проведення занять, використання інтерактивних методів навчання; визначення спеціальних *об'єктів*, які упредметнюють змістовне наповнення навчального середовища, розширюють спектр дидактичних засобів, за допомогою яких студент оволодіває навчальним матеріалом; реалізацію *способів діяльності студентів* (активної пізнавальної діяльності, участі в інтеракціях, творчості, самостійної роботи, самоосвіти, професійної самоідентифікації тощо). Залежно від мети застосування і функціонально-змістового наповнення

виокремлено такі групи засобів інтерактивних технологій: праксеологічно-діяльнісні, інтелектуально-гносеологічні, аксіо-акмеологічні та об'єктно-предметні.

3. Розроблена концепція підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах базується на трьох концептах: методологічному, теоретично-змістовому і технологічному. Навчання майбутніх фахівців соціальної роботи розглядається як системний, багатофакторний, інваріантний, спеціально організований динамічний інноваційний процес, який ґрунтується на інтеграції філософсько-методологічних засад, різнонаукових теорій (педагогічних, психологічних, соціологічних), фундаментальних положень гуманітарного і соціального знання.

Концепція побудована на засадах професійного методологування – формування вчення про оптимальну організацію професіогенезу студентів з урахуванням специфіки й особливостей соціальної роботи як науки та професійної діяльності, вимог до виконання професійних функцій соціального працівника. Використання педагогічних інновацій діалогічного, особистісно-розвивального спрямування й активної міжособистісної взаємодії, що об'єднуються в групу інтерактивних технологій, сприяють оптимізації формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників як показника їхньої готовності до професійної діяльності. Концепція передбачає створення, реалізацію та експериментальну перевірку системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

4. Передумовами створення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах визначено інституалізацію соціальної роботи як фахової діяльності; підвищення суспільно-професійних вимог до соціальних працівників та спрямованість їхньої діяльності на активізацію суб'єкт-суб'єктних взаємин на рівні «соціальний працівник – клієнт»; широке застосування у вищій школі педагогічних технологій активної міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу.

Розробка і реалізація системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій базується на проведенні *філософсько-методологічного* аналізу соціальної роботи як майбутньої професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів і професіогенезу студентів цього профілю; *аналізі процесів інноватизації* освітнього середовища і методології технологій інтерактивного навчання; здійснюється *у практично-професійному напрямі*, в якому розглядаються методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

З метою реалізації педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій визначено сукупність *педагогічних умов* – взаємозалежних елементів освітнього середовища. У дослідженні були визначені і реалізовані такі

педагогічні умови: професійна мотивація як процес формування ціннісних орієнтацій студентів; забезпечення формування професійної деонтології майбутнього соціального працівника; організація самоосвітньої навчально-пізнавальної діяльності студентів; забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників.

Комплексна реалізація сукупності всіх визначених у дослідженні педагогічних умов оптимізує реалізацію *специфічного принципу професійного занурення* студентів у процесі їхньої активної участі у віртуально-професійних ситуаціях навчальних тренінгів під час фахової підготовки фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

5. Концептуальне бачення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах представлено в авторській моделі, в якій відображено взаємозв'язок усіх компонентів системи. У *цільовому* компоненті закладена мета: забезпечити формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників як показника їхньої готовності до фахової діяльності. Методологічний, теоретично-змістовий і технологічний концепти *концептуального* компонента є основою *практичного* компонента (визначення і реалізації передумов і педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій) і *діяльнісного* компонента педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій (активної міжсуб'єктної взаємодії, яка передбачає активність у діяльності студентів і реалізацію принципу професійного занурення та науково обґрунтовані педагогічні дії для оптимізації стадій професіогенезу майбутніх соціальних працівників).

Діагностичний компонент моделі передбачає моніторинг професіогенезу студентів, а *результативний* – встановлення готовності студентів (за визначеними критеріями, показниками і рівнями) до професійної соціальної роботи.

6. Експериментальна перевірка дієвості змодельованої педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах передбачала визначення готовності студентів до виконання фахової соціальної роботи і здійснювалася за абсолютними показниками змін кількості студентів, яким властивий високий, достатній і низький рівні готовності до професійної діяльності, та за змінами в якісних показниках кожного рівня. Підвищення загального середнього показника готовності студентів до фахової соціальної роботи (в контрольних групах від 74,47 до 78,03 бала, а в експериментальних групах від 72,06 до 84,5 бала) свідчить про ефективність запропонованої в дисертаційному дослідженні педагогічної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. За допомогою методів математичної статистики доведено вірогідність і достовірність отриманих результатів на основі порівняння дисперсій для визначення F-критерію.

Отже, досягнення високого рівня готовності майбутніх соціальних працівників до

професійної соціальної роботи можливе, якщо процес фахової підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» орієнтувати на узагальнену модель системи навчання майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій; змістову структуру професійної підготовки майбутніх соціальних працівників наповнити інноваційними дисциплінами і методиками, які ґрунтуються на інтерактивній взаємодії учасників навчального процесу на основі засад професійного методологування та реалізації філософських принципів і загальнонаукових підходів до професіогенезу майбутніх соціальних працівників; процес застосування засобів інтерактивних технологій здійснювати з урахуванням готовності викладачів до впровадження педагогічних інновацій у навчальний процес вищого навчального закладу; у майбутніх соціальних працівників формувати стійкі мотиви професійного зростання на основі активної участі в інтеракціях, прагнення до самоосвіти, рефлексії професіогенезу, констатації результатів професійного саморозвитку; процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників здійснювати з урахуванням педагогічних умов навчання студентів цього профілю з використанням засобів інтерактивних технологій; забезпечувати поетапність професіогенезу майбутніх соціальних працівників за допомогою діагностики його результативності та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Подальші наукові пошуки будуть проводитись у напрямі вдосконалення підготовки фахівців соціальної роботи шляхом розробок та апробації інноваційних методик з метою оптимізації професіогенезу майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Монографії

1. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія / І. М. Мельничук. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.

Навчально-методичні посібники, навчальні програми, методичні рекомендації

2. Мельничук І. М. Соціальна психологія організацій : навч.-метод. посіб. / І. М. Мельничук. – Тернопіль : Державний економічний університет, 2005. – 143 с.

3. Мельничук І. М. Методичні рекомендації до підготовки та захисту магістерських і дипломних робіт за спеціальностями 7.040200, 8.040200 – «Соціальна робота» / І. М. Мельничук. – Тернопіль : ТДЕУ, 2006. – 30 с.

4. Мельничук І. М. Вікова і педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. для вивчення курсу / І. М. Мельничук. – Тернопіль : ТНЕУ, Економічна думка, 2006. – 144 с.

5. Мельничук І. М. Навчально-тренінгова програма підготовки викладачів до впровадження

інтерактивних технологій у навчальний процес вищої школи / І. М. Мельничук. – Тернопіль, 2008. – 27 с.

6. Мельничук І. М. Бібліографічний путівник інтерактивного навчання у вищій школі : збірник навч.-метод. і бібліографічних матеріалів / І. М. Мельничук / Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 68 с.

7. Мельничук І. М. Тренінг професійної ідентичності : навч.-метод. комплекс [для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст, магістр спеціальності 7.040202, 8.040202 – «Соціальна робота»] / І. М. Мельничук. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 88 с.

Статті у наукових фахових виданнях

8. Мельничук І. М. Рейтинговий контроль як інструмент управління процесом пізнання студентів за умов кредитно-модульного навчання / І. М. Мельничук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя : Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти, 2005. – Вип. 35. – С. 213–219.

9. Мельничук І. М. Використання тренінгів у профорієнтаційній роботі / І. М. Мельничук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 7. – С. 131–135.

10. Мельничук І. М. Рейтинговий контроль як інструмент адаптації різних оцінювальних систем / І. М. Мельничук // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. статей / ред. кол. О. В. Глузман та ін. – Ялта : РВВ РВНЗ КДУ, 2006. – Вип. 10. – Ч. II. – С. 236–243.

11. Мельничук І. М. Цільові аспекти використання тренінгів / І. М. Мельничук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Випуск 19. / ред. кол. : Н. С. Побірченко (гол. ред.) та ін. – Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2007. – С. 185–191.

12. Мельничук І. М. Тренінг для визначення ціннісних орієнтацій студентів / І. М. Мельничук // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. статей : Вип. 15. Ч.І. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – С. 178–184.

13. Мельничук І. М. Використання тренінгів у формуванні толерантності майбутніх соціальних працівників / І. М. Мельничук // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 121. – С. 82–88.

14. Мельничук І. М. Формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників в умовах тренінгу / І. М. Мельничук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя : Вид-во Гуманітарного ун-ту «Запорізький інститут державного та муніципального

управління», 2008. – Вип. 48. – С. 214–221.

15. Мельничук І. М. Науково-методичні засади впровадження інтерактивних технологій у вищій школі / І. М. Мельничук // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за ред. П. В. Дмитренка, В. Д. Сиротюка. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 11. – С. 183–190.

16. Мельничук І. М. Теоретичне обґрунтування професійної моделі соціального працівника / І. М. Мельничук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2008. – № 4. – С. 37–43.

17. Мельничук І. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій / І. М. Мельничук // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д. – К. : «Логос», 2008. – т. 7, вип. 15. – С. 338–341.

18. Мельничук І. М. Пошуки ефективних методик навчання соціальних працівників / І. М. Мельничук // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2008 р. – Додаток 3, том V (12). – С. 396–402.

19. Мельничук І. Діалогічність інтерактивного навчання у вищій школі / Ірина Мельничук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 1. – С. 37–41.

20. Мельничук І. М. Підготовка викладачів вищої школи до творчого використання інтерактивних методів у навчанні студентів / І. М. Мельничук // Креативність і творчість. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». – Тематичний випуск № 1 / відп. ред. : І. П. Маноха. – К. : Гнозис, 2009. – С. 195–212.

21. Мельничук І. М. Використання інтерактивних технологій для організації самостійного учіння майбутніх соціальних працівників / І. М. Мельничук // Вища освіта України. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – 2009. – № 3 (додаток 1). – С. 435–439.

22. Мельничук І. М. Інноваційні підходи до впровадження результатів самостійної роботи студентів у професійній підготовці / І. М. Мельничук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2009. – № 16. – С. 66–68.

23. Мельничук І. М. Формування професійної компетентності соціальних працівників у процесі поєднання практичної роботи студентів та інтерактивного навчання / І. М. Мельничук // Вища освіта України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». – Тематичний випуск № 3. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2009. – Додаток 4, том III (15). – С.

259–266.

24. Мельничук І. М. Засоби інтерактивних технологій у традиційному навчанні соціальних працівників у вищій школі / І. М. Мельничук // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя : Вид-во Класичного приватного ун-ту, 2009. – Вип. 4 (57). – С. 284–291.

25. Мельничук І. Теоретико-методологічний аналіз філософських засад соціальної роботи / І. Мельничук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 498. Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 94–104.

26. Мельничук І. М. Оцінювання навчальних досягнень студентів у сучасних умовах підготовки майбутніх фахівців / І. М. Мельничук // Збірник наукових праць № 52. Серія: Педагогічні та психологічні науки / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – С. 61–65.

27. Мельничук І. М. Педагогічні умови підготовки соціальних працівників засобами інтерактивних технологій / І. М. Мельничук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 500. Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2010. – С. 116–126.

28. Мельничук І. Методологія професіоналізації соціальної роботи / Ірина Мельничук, Людмила Романишина // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 516. Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2010. – С. 100–110.

29. Мельничук І. М. Організація експериментального дослідження професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій / І. М. Мельничук // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Додаток 4, том III (21). – Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації. – 2010. – С. 399–407.

30. Мельничук І. М. Формування професійної мотивації майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій / Мельничук І. М., Романишина Л. М., Перута І., Карпова В. // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Додаток 4, том IV (22). – Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні. – 2010. – С. 322–328.

31. Мельничук І. М. Особливості застосування інтерактивних ігор у вищому навчальному закладі / І. М. Мельничук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України / Електронне наукове фахове видання. – Випуск 4/2010 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_4/zmist.html

32. Мельничук І. М. Аналіз структурних компонентів моделі системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищій школі /

І. М. Мельничук // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць – / редкол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя : Вид-во Класичного приватного ун-ту, 2010. – Вип. 12 (65). – С. 223–230.

33. Мельничук І. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій: результати педагогічного експерименту / І. М. Мельничук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2010. – № 3. – С. 75–82.

Статті та тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій

34. Мельничук І. М. Вимоги до використання ігрових методів інтерактивних технологій / І. М. Мельничук // Стратегія якості у промисловості і освіті : матеріали III Міжнар. конф. (1-8 червня 2007 р., Варна, Болгарія). У 2-х томах. Том II. / упоряд. : Хохлова Т. С., Хохлов В. О., Ступак Ю. О. – Дніпропетровськ–Варна : Фортуна – ТУ-Варна, 2007.– С. 572–575.

35. Мельничук І. М. Використання тренінгів у формуванні ціннісних орієнтацій особистості / І. М. Мельничук // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (20 – 22 вересня 2007 р., Ялта). Ч. 3. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – С. 79–82.

36. Мельничук І. М. Формування толерантності студентів методами інтерактивного навчання / І. М. Мельничук // Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Черкаси, 2008. – С. 102–104.

37. Мельничук І. М. Використання тренінгів у підготовці майбутніх соціальних працівників / І. М. Мельничук // Україна в умовах європейської інтеграції і глобалізації : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах» 23-24 лютого 2008 р. – Вип. 15. – Київ, КиМУ. — С. 243–248.

38. Мельничук І. М. Загальна методична характеристика тренінгів / І. М. Мельничук // Освітні інновації: філософія, педагогіка, психологія : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (16-17 квітня 2008 року, м. Суми) / Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – С. 242–249.

39. Мельничук І. М. Інтерактивне навчання у системі педагогічних технологій вищої школи / І. М. Мельничук // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (18-20 вересня 2008 р., м. Ялта). – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Ч. 2. – С.15–19.

40. Мельничук І. М. Модернізація фахової підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах інтерактивного навчання / І. М. Мельничук // Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 травня 2008 р.). – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 2008. – С. 158–161.

41. Мельничук І. М. Моделі інтерактивного навчання у вищій школі / І. М. Мельничук // Управління в освіті : тези доповідей IV Міжнародної наук.-практ. конф. – Львів : Видавництво ДЦ МОНУ, 2009. – С. 167–169.

42. Мельничук І. М. Активізація самостійної роботи студентів засобами інноваційних технологій / І. М. Мельничук // Стратегія якості у промисловості і освіті : матеріали V Міжнар. конф. (6-13 червня 2009 р., Варна, Болгарія). У 2-х томах. Том II / упоряд. : Хохлова Т. С., Хохлов В. О., Ступак Ю.О. – Дніпропетровськ-Варна : «Журфонд», 2009. – С. 245–248.

43. Мельничук І. М. Практика поетапного застосування інтерактивного навчання у підготовці соціальних працівників / І. М. Мельничук // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 вересня 2009 року, м. Ялта). – Ялта : РВВ КГУ, 2009. – Ч.3. – С.126–128.

44. Мельничук І. М. Філософсько-методологічний аналіз сутності акмеологічного підходу в підготовці майбутніх соціальних працівників / І. М. Мельничук // Инновационные технологии в образовании : сб. стат. за матеріалами VII Междунар. Науч.-практ. конф. ; 20-22 сент. 2010 г. – Симферополь-Ялта, 2010. – С. 370–375.

45. Мельничук І. М. Синергетичний підхід у соціальній роботі / І.М. Мельничук // Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України : зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (23-25 вересня 2010 р., м. Ялта). – С. 236–242.

Інші публікації

46. Мельничук І. М. Інноваційний підхід до формування вітакультурного змісту навчальних курсів / І. М. Мельничук // Інститут експериментальних систем освіти (науково-дослідний) : Інформаційний бюлетень. – Випуск 4. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – С. 25–26.

47. Мельничук І. М. Безперервність вищої освіти в Україні як аспект модульно-кредитної системи навчання / І. М. Мельничук // Модульно-розвивальна система як об'єкт теоретико-методологічного аналізу : збірка матеріалів до п'ятиріччя заснування Ін-ту експериментальних систем освіти (1 лист. 2004 р.). – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – С. 73–74.

48. Мельничук І. М. Стратегічні принципи організації інтерактивного навчання у вищій школі / І. М. Мельничук // Розробка теоретичних моделей інтерактивних технологій в освітньому середовищі: зб. матеріалів міжвузівського обласного науково-практичного семінару (11 квітня 2008 року). – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – С. 5–12.

49. Мельничук І. М. Організація освітнього простору в умовах інтерактивного навчання у вищій школі / І. М. Мельничук // Інституціональний вектор економічного розвитку : зб. наук. пр. МІДМУ «КПУ» / гол. ред. Ткач А. А. – Мелітополь : Вид-во КПУ, 2008. – Вип. 1. – С. 177–181.

50. Мельничук І. Методологічні аспекти інтерактивного навчання у вищій школі / Ірина Мельничук // Вітакультурний млин. – 2009. – Модуль 9. – С. 62–64.

АНОТАЦІЇ

Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертації здійснено фундаментальне дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

Розроблена, теоретично обґрунтована й експериментально перевірена система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій відображена в структурно-функціональній моделі, яка складається з цільового, концептуального, практичного, діяльнісного, діагностичного та результативного компонентів, об'єднує засоби інтерактивних технологій у навчальні тренінги, поєднує способи діяльності студентів і педагогічні дії у процесі реалізації визначених передумов і педагогічних умов, що комплексно впливають на професіогенез майбутніх соціальних працівників і як результат – уможлиблюється підвищення рівня готовності студентів до професійної діяльності.

У науковий обіг упроваджено специфічний принцип професійного занурення. Доведено, що формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності передбачає професійну ідентифікацію студентів під час навчання у вищих навчальних закладах і оптимізується завдяки впровадженню варіативної навчальної дисципліни «Тренінг професійної ідентичності».

Ключові слова: соціальна робота, соціальні працівники, професійна підготовка, система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, професіогенез, інтерактивні технології, засоби інтерактивних технологій.

Мельничук И. Н. Теория и методика профессиональной подготовки будущих социальных работников средствами интерактивных технологий в высших учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

В диссертации предоставлено фундаментальное исследование проблемы профессиональной подготовки будущих социальных работников средствами интерактивных технологий в высших учебных заведениях.

Впервые определены методологические подходы к анализу парадигм социальной работы с целью обоснования методологии ее профессионализации и профессиогенеза будущих социальных работников. Сущность социальной работы как профессиональной деятельности будущих социальных работников рассматривается с позиции философских принципов и научно-методологических подходов.

Обучение будущих социальных работников в высших учебных заведениях рассматривается как системный, многофакторный, инвариантный феномен, специально организованный динамический инновационный процесс, построенный на принципах профессионального методологирования – формирования учения об оптимальной организации профессиогенеза студентов с учетом специфики социальной работы на современном этапе развития общества, требований к выполнению профессиональных функций социального работника, экспериментально проверенной технологии, которая адаптирована к реальным условиям профессиональной подготовки будущих социальных работников в высшем учебном заведении.

Разработанная система профессиональной подготовки будущих социальных работников успешно апробирована в процессе реализации определенных педагогических условий обучения студентов в высшем учебном заведении. Такими условиями определены: профессиональная мотивация как процесс формирования ценностных ориентаций студентов; обеспечение формирования профессиональной деонтологии будущих социальных работников; организация самообразовательной деятельности студентов; обеспечение формирования профессиональной идентичности будущих специалистов социальной работы.

Авторская структурно-функциональная модель системы профессиональной подготовки будущих социальных работников средствами интерактивных технологий в высших учебных заведениях состоит из целевого, концептуального, практического, деятельностного, диагностического и результативного компонентов.

В научное обращение внедрен специфический принцип профессионального погружения, который способствует реализации педагогической системы профессиональной подготовки будущих социальных работников средствами интерактивных технологий в высшем учебном заведении, и сущность которого заключается в том, что студенты, систематически находясь в смоделированных виртуально-профессиональных ситуациях, имеют возможность проверять уровень своих профессиональных знаний и апробировать профессиональные действия.

Комплексное применение средств интерактивных технологий в форме учебных тренингов предусматривает: реализацию комплекса научно обоснованных педагогических действий, направленных на организацию специальных интерактивных форм проведения занятий, использования интерактивных методов обучения, способствующих реализации педагогических условий профессиональной подготовки социальных работников; определения специальных

объектов, которые овеществляют содержательное наполнение учебной среды, расширяют спектр дидактичных средств, с помощью которых студент овладевает учебным материалом; реализацию способов деятельности студентов (активной познавательной деятельности, активного участия в интеракциях, творчества, самостоятельной работы, самообразования, профессиональной самоидентификации). В зависимости от цели применения и функционально смыслового наполнения выделено такие группы средств интерактивных технологий: праксеологично-деятельностные, интеллектуально-гносеологические, объектно-предметные, аксио-акмеологические.

Оценивание эффективности профессиональной подготовки будущих социальных работников средствами интерактивных технологий осуществляется на основе использования валидных средств диагностики.

Ключевые слова: социальная работа, социальные работники, профессиональная подготовка, система профессиональной подготовки будущих социальных работников, професиогенез, интерактивные технологии, средства интерактивных технологий.

Melnychuk I.M. Theory and methods of future social workers professional training by means of interactive technologies in the education of high learning. - Manuscript.

The dissertation is for obtaining the scientific degree of doctor of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2011.

The problem of the of future social workers training by means of interactive technologies in the education of high learning was fundamentally researched in the thesis.

The structural and functional model is theoretically researched and experimentally verified in the sphere of future social workers training by means of interactive technologies. The model consists of the target, conceptual, practical, activity and effective diagnostic components. It combines features of interactive technologies in trainings, uniting cooperative ways of students and teaching activities in the course of certain assumptions and pedagogical conditions that influence the complex of professional genesis of future social workers and as a result - the higher level of students readiness to their future profession.

A specific principle of professional “diving” is introduced. It is proved that the formation of future social workers to the profession provides professional identity of students during their studies in universities and it is optimized through the introduction of variable discipline "Professional identity training".

Keywords: social work, social workers, professional training, system of professional training of future social workers, professional genesis, interactive technologies, interactive technology tools.

Підписано до друку 22.08.2011.
Формат 60x84 1/16. Гарнітура «Times».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 347.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ТР № 33 від 06 грудня 2007 р.

СПД Созанський А.М.
Вул. Кривноса, 2Б, м. Тернопіль, 46018